

Andrzej Demiańczuk

(Uniwersytet Wrocławski)

ORCID: 0000-0001-7842-7010

Myśl polityczna i prawna Gu Yanwu

Gu Yanwu`s political and legal thought

ABSTRACT

Gu Yanwu (1613-1682) was Confucian scholar living during the fall of Ming dynasty and rise of Qing dynasty. He devoted most of his life to study. He is often considered forerunner of later intellectual trends in Chinese intellectual life- Han learning and evidential learning (*kaozheng*). Statecraft was main, although by no means only, area of interest and research. He criticized contemporary system of government. He supported changes in local administration as well as in taxation system and recruitment of officials. The purpose of this article is to present and analyse Gu Yanwu`s political thought, to put it into proper context.

Keywords: Qing dynasty, China, confucianism

Gu Yanwu (1613-1682)¹ był wybitnym uczonym konfucjańskim działającym w XVII wieku. Bywa on przedstawiany, obok Huanga Zongxi (1610-1695) jako jeden z „dwóch wybitnych, reformatorsko nastawionych konfucjanistów tej epoki”². Często uznaje się go za prekursora *kaozheng* (nauki opartej na dowodach), odgrywającej istotną rolę w życiu intelektualnym Chin w czasach dynastii Qing, zwłaszcza w badaniach nad tekstami klasycznymi³. Do najważniejszych dzieł Gu należą *Zapiski wiedzy zdobywanej codziennie* (*Rizhi lu*), *Pięć traktatów o fonologii* (*Yinxue wushu*) oraz *Zebrane wiersze i eseje* (*Shiwenji*)⁴. Dzieła Gu wyróżniają się wysoką erudycją i stanowią rezultat wieloletnich, skrupulatnych

¹ W całym artykule konsekwentnie stosowana jest transkrypcja *pinyin*.

² J. Tiwald, B.W. Van Norden (red.), *Readings in Later Chinese Philosophy. Han dynasty to 20th Century*, Indianapolis 2014, s. 313.

³ Q. G. Priest, *Portraying Central Government Institutions: Historiography and Intellectual Accomodation in the High Ch`ing*, „Late Imperial China” 1986, t. 7 nr 1, s. 37.

⁴ Gu Yanwu, tł. i red. Ian Johnston, *Records of Daily Knowledge and Collected Poems and Essays. Selections*, wersja ebook, New York i Chichester 2017, s. 21.

badan. Najistotniejsze znaczenie, jeśli idzie o myśl polityczną Gu Yanwu mają *Zapiski* oraz niektóre eseje zawarte w *Shiwenji*, chociaż, jak dowodzi w swoim artykule Thomas Bartlett, nawet jego dzieła fonologiczne są z nią silnie związane⁵. Celem tego artykułu jest przedstawienie najważniejszych aspektów myśli politycznej Gu Yanwu, poddanie jej analizie i umieszczenie w szerszym kontekście rozwoju chińskiej myśli politycznej i prawnej oraz życia intelektualnego ówczesnych Chin. Z tego względu barwny życiorys konfucjańskiego uczonego oraz jego dorobek intelektualny dotyczący aspektów innych niż myśl polityczna zostaną przedstawione jedynie pobieżnie.

I. Życie uczonego konfucjańskiego w czasach kryzysu

Gu Yanwu urodził się jako Gu Jiang w Qiandun w powiecie (*xian*) Kunshan w prowincji Jiangnan⁶. Był drugim synem w rodzinie o silnych tradycjach urzędniczych⁷. Został adoptowany jako dziedzic stryja Gu Shaofeia, którego jedyny syn Gu Tongji zmarł bezpotomnie⁸. Jego przybraną matką została narzeczona zmarłego nazwiskiem Wang. Cieszyła się reputacją szlachetnej wdowy, ponieważ po śmierci swego narzeczonego dołączyła do rodziny swoich teściów, gorliwie ich wspierała i obchodziła żałobę po śmierci ich syna jak po zmarłym mężu. Jednocześnie Wang wykazywała zainteresowania dziełami historycznymi. W 1636 jej postawa została oficjalnie wyróżniona przez dwór cesarski⁹. Wang, a także Gu Shaofei wywarli istotny wpływ na Gu. Dzięki nim odebrał on staranne wykształcenie. Shaofei zalecił mu czytanie oryginalnych wersji dzieł historycznych zamiast popularnych streszczeń, wskazywał również na niedostatki mające charakteryzować współczesną naukę i wpoił mu sceptycyzm wobec systemu egzaminacyjnego¹⁰. W 1626 Gu uzyskał stopień *shengyuan* (studenta rządowego)¹¹. W latach trzydziestych wstąpił do Fushe (Stowarzyszenia na Rzecz odrodzenia Starożytności)¹². W młodości Gu Yanwu miał według własnej relacji interesować się przede wszystkim badaniami nad Pięcioksięgiem i nauką z czasów Song, pomimo tego, że Shaofei napominał go, by poświęcił się raczej zgłębianiu historii instytucji, strategii

⁵ T. Bartlett, *Phonology as Statecraft in Gu Yanwu's Thought*, [w:] *The Scholar's Mind. Essays in Honor of Frederick W. Mote*, Perry Link (red.), Hong Kong 2009, s. 181.

⁶ W. J. Peterson, *The Life of Ku Yen-wu (1613-1682)*, „Harvard Journal of Asiatic Studies” 1968, t. 28, s. 122.

⁷ *Ibidem*, s. 117-120.

⁸ Gu, *op. cit.*, s. 23.

⁹ Peterson, *The Life of Ku Yen-wu (1613-1682)*, „Harvard Journal of Asiatic Studies” 1968, t. 28, s. 120-122.

¹⁰ *Ibidem*, s. 124-126.

¹¹ *Ibidem*, s. 125-126.

¹² *Ibidem*, s. 126-127.

wojskowej, agronomii, geografii czy astronomii¹³. W 1639 po kolejnej porażce w egzaminach Gu Yanwu zmienił swoje nastawienie i zaczął zajmować się nauką praktyczną¹⁴.

Niezwykłe istotny wpływ na dalsze życie Gu wywarł upadek dynastii Ming. W 1644 Pekin został zdobyty przez buntowników, ostatni cesarz Ming popełnił samobójstwo, a kraj najechali Mandżurowie¹⁵. Rok później jego rodzinny Kushan wpadł w ręce Mandżurów. W tym samym roku jego przybrana matka zagłodziła się na śmierć w akcie protestu przeciwko obcej inwazji¹⁶. Był to również czas w którym ukazały się niektóre z najważniejszych esejów Gu, a on sam zmienił swoje imię na Yanwu¹⁷. W 1648 rozpoczął pierwszą ze swoich wędrówek. W celu bezpiecznego przemieszczania się po terenach kontrolowanych przez siły mandżurskiej dynastii Qing Gu musiał dostosować się do nakazu ścięcia włosów¹⁸. W 1655, na skutek serii wydarzeń związanych z konfliktem z wpływową rodziną Ye, Gu został skazany na roboty przymusowe, ale dzięki wstawiennictwu przyjaciół dość szybko odzyskał wolność¹⁹. Niedługo później wyszedł cało z ataku płatnego zabójcy wynajętego przez rodzinę Ye²⁰. W 1657 zdawszy sobie sprawę z tego, że konflikt z rodziną Ye najprawdopodobniej nie skończy się korzystnym dla niego rezultatem, Gu rozpoczął okres podróży²¹. Dwóch przyjaciół Gu znalazło się wśród 70 uczonych konfucjańskich straconych w 1663 w północnym Zhejiangu w związku z ich zaangażowaniem w pracę nad nieoficjalną historią panowania dynastii Ming. On sam otrzymał zaproszenie do uczestnictwa w tym projekcie, na które udzielił odpowiedzi odmownej przede wszystkim z powodu swoich wątpliwości dotyczących merytorycznego przygotowania uczestników tego przedsięwzięcia²². Sytuacja Gu skomplikowała się ponownie, gdy w 1668 w czasie procesu przeciwko uczonym oskarżonym o autorstwo publikacji wymierzonych przeciwko mandżurskiej dynastii Qing znalazł się w więzieniu. Jednak już po pół roku odzyskał wolność²³. Większość ostatnich lat życia Gu Yanwu spędził w Huayin w Shaanxi, który uważał za miejsce zbliżone do swojego ideału społeczności lokalnej²⁴. Zmarł w 1682 na skutek powikłań po upadku z konia w trakcie podróży²⁵.

¹³ *Ibidem*, s. 129-130.

¹⁴ *Ibidem*, s. 131.

¹⁵ *Ibidem*, s. 133.

¹⁶ Gu, *op. cit.*, s. 260.

¹⁷ Co znaczy „wojowniczy”, *ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, s. 261.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, s. 261-262.

²² Peterson, *The Life of Ku Yen-wu (1613-1682)*, „Harvard Journal of Asiatic Studies” 1969, t. 29, s. 226-227.

²³ Gu, *op. cit.*, s. 263.

²⁴ W. Ku, *The political theories of Ku Yen-wu and the Manchu Conquest*, praca doktorska obroniona w 1983 na University of British Columbia, s. 262-263.

²⁵ W. J. Peterson, *The Life of Ku Yen-wu*, „Harvard Journal of Asiatic Studies” 1969, t. 30, s. 245-246.

II. Gu Yanwu wobec głównych nurtów myśli konfucjańskiej

Gu Yanwu był niezaprzeczalnie bardzo surowym krytykiem szkoły serca-umysłu Wang Yangminga. Według Gu Yanwu uczeni ją reprezentujący uciekali od rzeczywistych problemów swoich czasów, zaś samego jej założyciela zestawiał z dwoma innymi kontrowersyjnymi postaciami w dziejach doktryny konfucjańskiej- Wang Yanem (256-311) oraz Wang Anshi (1021-1086)²⁶. Chociaż Gu Yanwu przedstawiany jest niekiedy jako bezkompromisowy krytyk konfucjanizmu okresu Song²⁷, to jednak jego stosunek do ortodoksyjnego neokonfucjanizmu Zhu Xi, w przeciwieństwie od wspomnianej jednoznacznej krytyki szkoły Wang Yangminga, jest mniej oczywisty. Gu napisał książkę, w której zdecydowanie bronił nauki Zhu Xi, przedstawiając ją jako jedyną prawdziwą formę konfucjanizmu²⁸, a w 1679 zaangażował się również w budowę kaplicy i akademii w celu upamiętnienia jego wizyty²⁹. W istocie Ku Wenying przedstawia nawet Gu jako zasadniczo zwolennika neokonfucjańskiej doktryny Zhu Xi, wskazując - obok wspomnianych już kwestii odbudowy kaplicy i potępienia szkoły serca-umysłu - na podkreślanie przez niego znaczenia nauki³⁰. Wreszcie będące arcydziełem Gu *Zapiski wiedzy zdobywanej codziennie* wywarły wpływ na kształtowanie się najważniejszych nurtów intelektualnych w czasach dynastii Qing - nauki opartej o dowody (*kaozheng*) oraz nauki Han (*Hanxue*)³¹.

III. Badawcze i literackie zainteresowania Gu Yanwu

Tematem artykułu jest myśl polityczna Gu Yanwu, trzeba jednak zaznaczyć, że chociaż niezwykle istotna, nie była ona w żadnym razie jedynym obszarem działalności literackiej oraz naukowej tego uczonego. Ponadto wydaje się, że nie należy jej rozpatrywać w oderwaniu od całości jego dorobku. Oprócz badań nad szeroko rozumianą sztuką rządzenia oraz zgłębiania klasycznych pism konfucjańskich do najważniejszych obszarów zainteresowania Gu Yanwu należała fonologia. W istocie przez dużą część okresu Qing, kiedy to władze sprzeciwiały się publikacji dzieł poświęconych sztuce rządzenia, to właśnie dziełom z zakresu fonologii zawdzięczał on w znacznym stopniu swoją sławę³². Gu Yanwu dążył do odtworzenia oraz

²⁶ Pan Jen-tai, *Liu Zongzhou's Criticism of Wang Yangming's Followers and his Scheme for Moral Reformation*, „Ming Studies” 2010, nr 61, s. 38.

²⁷ Yao Xizhong, tłum. Justyn Hunia, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, Kraków 2009, s. 247.

²⁸ Ku, *op. cit.*, s. 145.

²⁹ W. J. Peterson, *The life of Ku Yen-wu (1613-1682)*, „Harvard Journal of Asiatic Studies” 1969, t. 29, s. 216.

³⁰ Ku, *op. cit.*, s. 303-304.

³¹ Gu, *op. cit.*, s. 21.

³² Bartlett, *op. cit.*, s. 185.

rozpropagowania dawnej wymowy³³. Pozwoliłoby to przewyciężyć negatywny wpływ wielości dialektów na klarowną komunikację ustną, zarówno pomiędzy samymi uczonymi konfucjańskimi jak również w ich relacjach z ludem³⁴. Thomas Bartlett twierdzi, że kwestie fonologii oraz sztuki rządzenia są w przypadku Gu Yanwu silnie ze sobą związane, ponieważ zakorzenione są w tych samych wartościach i miały służyć temu samemu celowi³⁵. Jako przykład innego aspektu dorobku Gu Yanwu można wskazać chociażby zawarte w *Zapiskach wiedzy zdobywanej codziennie* pięć esejów, których tematem są przemiany dotyczące obyczajów od czasów późnej dynastii Zhou po dynastię Song³⁶. Na wyraźną pochwałę Gu zasłużyły sobie okres panowanie pierwszych trzech cesarzy Wschodniej dynastii Han oraz okres 1041-1086 w czasach dynastii Song³⁷. Ponadto Gu Yanwu pisał również wiersze. Według Thomasa Bartletta miały być porównywane do wierszy słynnego poety Du Fu³⁸, chociaż Ian Johnston we wstępie poprzedzającym przekład wybranych wierszy stwierdza, że Gu nie był słynny jako poeta i nie przywiązywał do swoich wierszy dużej wagi³⁹.

IV. Myśl polityczna Gu Yanwu

Gu Yanwu podzielał wyrażony w *Księdze Mencjusza* pogląd, zgodnie z którym władca powinien mieć na względzie dobro ludu i nie dążyć do wzbogacenia się jego kosztem⁴⁰. Jak zostanie ukazane w dalszej części artykułu, myśl polityczną Gu cechuje głębokie zainteresowanie rozwiązaniami historycznymi oraz surowa krytyka zastanej rzeczywistości. Według niego kluczem do dobrych rządów jest liczna, dobrze funkcjonująca administracja na najniższym szczeblu oraz niewielka liczba urzędników na szczeblu centralnym⁴¹. Gu Yanwu darzył dużym szacunkiem postać założyciela dynastii Ming Zhu Yuanzhanga którego chwalił za działania mające na celu wzmocnienie władz lokalnych połączone z wrogością wobec patologicznych postaw wśród lokalnych elit⁴². Istotny wpływ na myśl polityczną Gu Yanwu wywarli również tacy wcześniejsi myśliciele, jak Liu Zongyuan z czasów dynastii Tang⁴³ oraz Ye Shi i Chen Liang działający w czasach dynastii Song⁴⁴.

³³ *Ibidem*, s. 194-196.

³⁴ *Ibidem*, s. 197-198.

³⁵ *Ibidem*, s. 195.

³⁶ Gu, *op. cit.*, s. 115.

³⁷ *Ibidem*, s. 116-117.

³⁸ Bartlett, *op. cit.*, s. 184.

³⁹ Gu, *op. cit.*, s. 245-246.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 87.

⁴¹ *Ibidem*, s. 96.

⁴² Delury, *op. cit.*, s. 10-12.

⁴³ *Ibidem*, s. 7.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 17.

IV.1. Krytyka postaw uczonych konfucjańskich

Gu Yanwu bywał niekiedy bardzo krytyczny wobec elit swoich czasów. W istocie uważał, że posiadacze niższych stopni zamieszkujących na wsi wywierają negatywny wpływ na społeczność, w których mieszkają. Jak napisał w swoich notatkach sporządzonych w trakcie prac nad *Zapiskami wiedzy zdobywanej codziennie*, „W wioskach, w których nie ma posiadaczy najniższych stopni, ludzie cieszą się spokojem”⁴⁵. Za szczególny problem uważał liczbę oraz postawę *shengyuan*. Ze statusem *shengyuan* wiązały się przywileje, w tym zwolnienie z podatków od ziemi poniżej obszaru 50 *mu*, zwolnienie całej rodziny z obowiązku świadczenia przymusowej pracy na rzecz państwa oraz prawo do noszenia specjalnego stroju⁴⁶. Ponadto nie stosowano wobec nich kary chłosty⁴⁷. Co więcej, o ile liczba posiadaczy wyższych stopni egzaminacyjnych była ograniczona, o tyle w czasach dynastii Ming nie starano się zapobiegać stałemu wzrostowi liczby *shengyuan*, która u schyłku jej panowania mogła wynosić według szacunków Williama Atwella nawet ok. 600 tysięcy⁴⁸. Gu Yanwu wskazywał na to, że wielu *shengyuan* (w jego ocenie 70%) nie stara się w istocie nawet o uzyskanie wyższych stopni, a jedynie o utrzymanie statusu *shengyuan* oraz wiążących się z nim korzyści⁴⁹. W jego ocenie istotnym problemem była również powszechna korupcja wśród urzędników⁵⁰. Gu Yanwu z dezaprobatą odnosił się ponadto do obserwowanego przez siebie zjawiska, jakim było oddawanie się przez emerytowanych urzędników praktykom buddyjskim (przede wszystkim w prowincjach południowych) oraz taoistycznym (głównie w prowincjach północnych)⁵¹. Jego zdaniem, powinni się oni poświęcać raczej działalności naukowej oraz praktykowaniu cnót konfucjańskich⁵².

IV.2. Krytyka systemu egzaminacyjnego

System egzaminów do służby cywilnej, odgrywający fundamentalną rolę w ostatnim tysiącleciu rządów cesarskich, należy do najbardziej charakterystycznych i najważniejszych instytucji w historii Chin. Zapoczątkowany został w czasie krótkiego panowania dynastii Sui, po jej upadku został zachowany przez panującą po niej dynastię Tang⁵³. Jego pojawienie się

⁴⁵ *Ibidem*, s. 4.

⁴⁶ Ku, *op. cit.*, s. s. 176.

⁴⁷ Gu, *op. cit.*, s. 210.

⁴⁸ Ku, *op. cit.*, s. 194-195.

⁴⁹ Gu, *op. cit.*, s. 210.

⁵⁰ Delury, *op. cit.*, s. 4.

⁵¹ Gu, *op. cit.*, s. 135-136.

⁵² *Ibidem*, s. 135-136.

⁵³ Dennis Twitchett, *Introduction*, [w:] Twitchett Dennis (red.), *Cambridge History of China volume 3 Sui and T'ang China, 589-906, Part 1*, Cambridge 2007, s.

bywało w przeszłości utożsamiane ze stopniowym zastąpieniem w tym okresie arystokracji przez biurokrację i wzmocnieniem władzy cesarskiej, jednak obecnie powszechnie uznaje się, że taka interpretacja wyolbrzymia znaczenie, jakie w tamtym okresie odgrywał system egzaminacyjny i nie zwraca uwagi, na dominującą rolę jaką odgrywali w nim arystokraci⁵⁴. Znaczenie urzędników wyłonionych w rezultacie egzaminów wzrosło w czasie panowania cesarzowej Wu. Nawet wówczas przeważali wśród nich jednak przedstawiciele arystokracji⁵⁵. System zyskał na znaczeniu w czasach dynastii Song⁵⁶, chociaż kwestia wpływu egzaminów w tym okresie na mobilność społeczną jest przedmiotem sporów historyków⁵⁷. W czasach Ming dopuszczono do uczestnictwa w egzaminach kandydatów pochodzących z rodzin kupieckich oraz rzemieślniczych⁵⁸.

Krytykowane przez Gu egzaminy odbywały się co trzy lata w dwóch etapach, na szczeblu prowincji oraz całego kraju⁵⁹. Uprawnionych do uczestnictwa w egzaminach prowincjonalnych wskazywali intendenci spośród najzdolniejszych potencjalnych kandydatów w danej prefekturze⁶⁰. W 1425 wprowadzono formalne ograniczenia liczby kandydatów, którzy mogli uzyskać pozytywny rezultat w danej prowincji⁶¹. Egzaminy odbywały się w trzech sesjach, uczestnicy w ich trakcie znajdowali się osobnych kabinach, pilnowani przez żołnierzy. Prace były kodowane oraz przepisywane, tak by autorstwo nie mogło być ustalone na podstawie stylu pisma⁶². Od końca XV wieku niezbędna do sukcesu na egzaminie stała się umiejętność pisania tzw. ośmionogich esejów⁶³.

Gu Yanwu poddał ten system egzaminacyjny druzgocącej krytyce. Oparł ją nie tylko na obserwacji jego funkcjonowania w praktyce, ale również na analizie historycznej ewolucji tej instytucji. W *Zapiskach wiedzy zdobywanej codziennie* Gu opisuje zmiany zachodzące w systemie egzaminacyjnym na przestrzeni wieków⁶⁴. Według Gu formuła egzaminów faworyzowała młodych ludzi, uczących się na pamięć modelowych esejów kosztem

⁵⁴ *Ibidem*, s. 9-11.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 14-15.

⁵⁶ Zhao Dingxin, *The Confucian-Legalist State. A New Theory of Chinese History*, Nowy Jork 2015, s. 334.

⁵⁷ Dobrze wprowadzenie do tego niezwykle interesującego, ale kontrowersyjnego tematu stanowi artykuł recenzyjny Patricii Ebrey. Zob. P. Ebrey, *The Dynamics of Elite Domination in Sung China*, „Harvard Journal of Asiatic Studies” 1988, t. 48 nr 2, s. 493-498 i 506-512.

⁵⁸ C. O. Hucker, *Ming government*, [w:] Dennis Twitchett, Frederick W. Mote (red.), *Cambridge History of China Vol 8 The Ming Dynasty, 1368-1644, Part 2*, Cambridge 1998, s. 36.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 36-37.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 36.

⁶¹ Kwoty te bywały później modyfikowane. *Ibidem*, s. 37.

⁶² *Ibidem*, s. 36-37.

⁶³ *Ibidem*, s. 40-41.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 42, Gu, *op. cit.*, 146-152.

prawdziwych uczonych⁶⁵. Gu, podobnie jak inni uczeni żyjący w tych czasach, dostrzegał również, że egzaminy ze względu na swoją formę i znaczenie wprowadzają ducha bezwzględnej rywalizacji pomiędzy uczonymi konfucjańskimi⁶⁶. Ponadto przyczyniają się do tego, że młodzi uczeni koncentrują się na przygotowywaniu do egzaminów - do czego zresztą mieli być zachęceni przez swoich nauczycieli i ojców - zamiast zajmować się przede wszystkim prawdziwą nauką⁶⁷. W istocie obecny system miał być według Gu gorszy od komponowania wierszy w ramach egzaminu w czasach dynastii Tang i Song, ponieważ chociaż niepraktyczne, w większym stopniu niż eseje egzaminacyjne utrudniało sukces kandydatom nie posiadającym znacznego zasobu wiedzy⁶⁸.

Postulowana przez Gu reforma sposobu, w jaki mieli być wyłaniany urzędnicy nie zakładała mimo wszystko całkowitej likwidacji egzaminów czy *shengyuan*, a jedynie zmodyfikowanie formuły egzaminów, drastyczne zmniejszenie liczby *shengyuan* oraz wprowadzenie systemu rekomendacji jako alternatywy wobec systemu egzaminacyjnego⁶⁹.

Gu postulował szereg zmian dotyczących formy oraz treści egzaminów. Uważał, że pytania powinny wymagać ogólnej znajomości całego Czteroksięgu i Pięcioksięgu tak, by uniemożliwić sukces kandydatom polegającym na bezmyślnym zapamiętywaniu tekstu⁷⁰. Ogółem egzaminy powinny być jego zdaniem trudniejsze i przeprowadzone w sposób rygorystyczny, by zniechęcać nieprzygotowanych kandydatów od uczestnictwa⁷¹. Kandydaci powinni móc pisać eseje w wybranym przez siebie stylu⁷². Ponadto egzaminy powinny testować również znajomość historii⁷³.

Gu Yanwu dostrzegał jednocześnie konieczność różnych metod doboru urzędników⁷⁴. Dodatkowo system egzaminacyjny miał być uzupełniany systemem rekomendacji⁷⁵. Co dwa lata z każdego powiatu przedstawiano by jednego kandydata, który byłby testowany przez Ministerstwo Personelu⁷⁶. Ku Wei-ying zauważa, że z konfucjańskiego punktu widzenia system rekomendacji mógł się wydawać lepszy od egzaminacyjnego również z tego powodu, że w systemie rekomendacji to cesarz prosi o pomoc w sprawowaniu rządów, polegającą

⁶⁵ Ku, *op. cit.*, s. 178.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 181.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 184-185.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 185.

⁶⁹ Ku, *op. cit.*, s. 226-227.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 198.

⁷¹ *Ibidem*, s. 188.

⁷² *Ibidem*, s. 198-199.

⁷³ *Ibidem*, s. 199.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 201.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 149.

na przedstawieniu godnych kandydatów, a w systemie egzaminacyjnym to uczeni zabiegają o względy monarchy⁷⁷. Dodatkowo Gu wskazywał na potencjalne zalety włączenia personelu *yamenu* do służby cywilnej, przy jednoczesnym obniżeniu jego liczebności do niezbędnego minimum⁷⁸.

Oprócz tego Gu Yanwu podkreślał znaczenie bezinteresownej krytyki (*qing yi*), która miała przeciwdziałać rekomendowaniu na odpowiedzialne stanowiska osób niegodnych. Branie pod uwagę reputacji, jaką potencjalni urzędnicy cieszą się w swoich miejscach zamieszkania, również wśród prostych ludzi, miało się przyczyniać w jego ocenie do zapewnienia ładu. Przywołuje on przy tym szereg historycznych przykładów⁷⁹. Według Gu, publiczna krytyka pozwala na zapobieżenie katastrofie przynajmniej przez pewien czas nawet tam, gdzie obyczaje bardzo podupadły⁸⁰.

IV.3. Plan reformy administracji

W jednym z najważniejszych esejów zawartym w *Shiwiji* Gu Yanwu poddaje analizie i porównuje ze sobą systemy *fengjian* (system feudalny, mający cechować czasy starożytne, opisywany w klasycznych tekstach konfucjańskich) i *junxian* (scentralizowane cesarstwo istniejące od czasów dynastii Qin)⁸¹. Wskazuje, że tak jak pierwszy ustąpił drugiemu, tak i drugi prędzej czy później zostanie porzucony. Jednocześnie wyklucza możliwość przywrócenia wcześniejszego systemu *fengjian*. Wskazuje, że przyczyną jego upadku były jego słabości, które uwidoczniły się wraz z podupadaniem władzy dynastii Zhou. Podkreślił przy tym, że rozkład systemu *fengjian* był zjawiskiem stopniowym, rozciągniętym w czasie⁸².

To, że Gu Yanwu dostrzegł wady dawnego systemu *fengjian* i uznawał jego upadek za nieunikniony, nie znaczyło wcale, że pochwalał system istniejący w jego czasach. Wręcz przeciwnie, w jego ocenie współcześni władcy traktują wszystko niczym swoją własność, próbują kontrolować wszystko i nie ufają nikomu⁸³. Działalność urzędników mających sprawować nadzór nad prefektami i sędziów ma co prawda w założeniu na celu ochronę ludu przed ich nadużyciami, ale prowadzi do tego, że starają się oni przede wszystkim unikać problemów. Przyczynia się to do osłabienia państwa oraz do zubożenia ludu⁸⁴.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 201.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 209-210.

⁷⁹ Gu, *op. cit.*, s. 123-125.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 125-126.

⁸¹ *Ibidem*, s. 194-195.

⁸² *Ibidem*, s. 195.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 195-196.

Rozwiązania problemu Gu Yanwu upatruje we wzmocnieniu pozycji sędziego (*zhixian*)⁸⁵ stojącego na czele powiatu. Opisał szereg zmian, których wprowadzenia miało doprowadzić do osiągnięcia tego rezultatu. Pierwszą było podniesie rangi urzędniczej sędziego z siódmej do piątej oraz zmiana nazwy stanowiska na *xianling* („naczelnik powiatu”)⁸⁶. Kolejną miała być zmiana sposobu wyłaniania urzędników piastujących to stanowisko. Mieli oni pochodzić z obszarów w promieniu tysiąca *li*⁸⁷ od miejsca, w którym mieli pełnić urząd. Gu uważał, że dzięki temu będą to ludzie dobrze znający lokalne zwyczaje⁸⁸. Przez pierwsze trzy lata, stanowiące okres próbny, urzędnicy ci nazywani byłiby *shiling*. Po trzech latach dobrej służby awansowaliby na stanowisko *zhenling*, a po kolejnych trzech stawaliby się pełnoprawnymi *xianling*. Po trzech latach dobrej służby na tym stanowisku otrzymywaliby oni list pochwalny od cesarza. Kolejne trzy lata miały być nagradzane dożywotnim powierzeniem stanowiska, a także podniesieniem urzędniczej rangi oraz wysokości wynagrodzenia⁸⁹. Dodatkowo Gu postulował, by urzędnicy ustępujący ze stanowiska ze względu na zły stan zdrowia lub podeszły wiek mogli rekomendować na swoje miejsce syna lub młodszego brata, a w sytuacji, gdy nie jest to możliwe, inną wskazaną przez siebie osobę⁹⁰. Byli urzędnicy, których wiek lub stan zdrowia zmusił do ustąpienia ze stanowiska, powinni mieszkać w powiecie, w którym sprawowali urząd i do końca życia otrzymywać wynagrodzenie od państwa⁹¹.

Obok proponowanej przez siebie zmiany w charakterze kluczowego stanowiska, Gu postuluje daleko idącą reorganizację administracji terenowej. Najbardziej rewolucyjny charakter miała zalecana przez niego całkowita likwidacja administracji prowincjonalnej⁹². Gu nie przewidywał w swojej koncepcji administracji terytorialnej powyżej poziomu prefektury, którą miało tworzyć od trzech do sześciu powiatów⁹³. W odróżnieniu od urzędników stojących na czele powiatów prefekci powinni być według Gu wymieniani co trzy lata, zaś podróżujący, sprawujący funkcje kontrolne cenzorzy, corocznie⁹⁴. Gdy idzie

⁸⁵ Określenie sędziego jedynie w ograniczonym stopniu jest w stanie oddać charakter zadań urzędnika stojącego na czele powiatu, którego kompetencje obejmowały wiele innych zadań obok sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Znalezienie lepszego odpowiednika nie jest jednak łatwe; powszechnie stosowany w anglojęzycznej literaturze przedmiotu określenie „country/district magistrate” można przetłumaczyć na polski jako „sędzia pokoju”, jednak nie miałyby to sensu w chińskim kontekście.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ 500 km.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 196.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 196-197.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *Ibidem*, s. 197.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

o dalsze udoskonalenie administracji Gu podkreśla znaczenie niższych urzędów, w tym rejestratorów, poczmistrzów czy naczelników spichlerzy, które powinny być w pełni obsadzone. Ci niżsi urzędnicy powinni być wskazywani przez samych *xianling* spośród mieszkańców powiatu i zgłaszani do Ministerstwa Personelu⁹⁵. Według Gu urzędnicy, którzy dopuścili się przestępstw powinni, w zależności od ich powagi, zostać wygnani lub straceni. Za adekwatne formy kary śmierci uznawał ścięcie lub uduszenie⁹⁶.

Gu Yanwu odrzuca konwencjonalne argumenty przeciwko sprawowaniu urzędów w rodzinnych stronach. Twierdzi, że przekazywanie lokalnych urzędów w ramach rodziny może mieć pozytywne konsekwencje, ponieważ wzmacnia lojalność oraz zapał do obrony, ponieważ rodzina ma w takiej sytuacji więcej do stracenia w przypadku buntu lub wrogiego najazdu⁹⁷.

W kontekście wspomnianych wcześniej spostrzeżeń Gu na temat administracji lokalnej, warto również zwrócić uwagę na to, że z aprobatą odnosi się on do sposobu uregulowania w czasach panowania dynastii Han instytucji starszych (*san lao*), którzy byli wybierani spośród wyróżniających się moralnością mieszkańców w wieku powyżej 50 lat i do których obowiązków należało sprawowanie nadzoru nad edukacją w powiecie oraz doradzanie sędziemu i lokalnym urzędnikom wojskowym⁹⁸. W tym okresie starsi otrzymywali oficjalny stopień w systemie administracyjnym oraz wynagrodzenie⁹⁹. Co więcej, cesarz Wen nakazał im nauczać lud według własnego uznania, co miało skutkować tym, że rzeczywiście przyczyniali się oni do poprawy obyczajów¹⁰⁰. Według Gu, o ile wśród starszych w tamtym okresie nie brakowało wybitnych uczonych, którzy cechowali się lojalnością i mogli służyć cenną radą, starsi w jego czasach unikają wykraczania poza ściśle interpretowany zakres swoich obowiązków i w istocie często są narzędziem w ręku krzywdzicieli ludu¹⁰¹.

IV.4. Postulat reformy systemu podatkowego

Oprócz głębokiej reorganizacji administracji terenowej Gu Yanwu opowiadał się również za daleko idącą reformą podatkową. Krytykował dążenie do oparcia podatków o srebro, ponieważ miało to w wielu przypadkach prowadzić do zubożenia ludności. Jako przykład wskazywał na niedolę mieszkańców prowincji Shandong, którzy ze względu na niską

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 198-199.

⁹⁸ Gu, *op. cit.*, s. 94.

⁹⁹ *Ibidem*, s. 98-99.

¹⁰⁰ *Ibidem*, s. 100-101.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 99.

cenę zboża nie byli w stanie zdobyć srebra potrzebnego do zapłaty podatku¹⁰². Problem ten stał się w czasach Gu szczególnie dotkliwy ze względu na niedobór srebra, szczególnie odczuwalny na terenach górskich a także w innych peryferyjnych regionach cesarstwa¹⁰³. Gu postulował, by podatnicy mogli uiszczać podatek w wytwarzanych przez siebie produktach. Wskazywał przy tym na dawną praktykę, kiedy to podatki uiszczane były w postaci ziarna i tkanin¹⁰⁴. Jednocześnie uznawał stosowanie srebra za adekwatne w regionach, gdzie istotną rolę odgrywało wydobycie srebra czy handel morski¹⁰⁵. Od opisanej zasady przewidywał odstępstwa w przypadku rejonów trudnodostępnych, z których dostarczanie wytwarzanych lokalnie dóbr nastęczałoby nadmiernych trudności. W tym przypadku Gu opowiadał się za uregulowaniem zobowiązań podatkowych przez ich mieszkańców przy użyciu miedzianych monet¹⁰⁶. Dodatkową zaletę proponowanego przez siebie rozwiązania Gu upatrywał w tym, że transporty srebra przyciągają uwagę bandytów w znacznie większym stopniu niż transporty ziarna lub miedzianych monet¹⁰⁷.

IV.5. Stosunek do mandżurskiej dynastii Qing

Ku Wei-ying w swojej pracy doktorskiej wykazał, że Gu Yanwu prezentował konsekwentną postawę antymandżurską i nigdy nie pogodził się z panowaniem dynastii Qing, chociaż z oczywistych względów nie mogło to znaleźć wyraźnego odzwierciedlenia w opublikowanych wersjach jego dzieł. Odrzuca przy tym twierdzenie Willarda J. Petersona o rzekomej milczącej akceptacji przez niego panowania Mandżurów po 1650¹⁰⁸. Gu, jak sam wspominał w liście adresowanym do innego wybitnego uczonego konfucjańskiego swojej epoki, jakim był Huang Zongxi, stosował autocenzurę, świadomie unikając pisania w swoich dziełach czegoś, co bezpośrednio godziłoby w nową dynastię¹⁰⁹. Gu Yanwu żywił przekonanie, że panowanie dynastii Qing okaże się relatywnie krótkie, tak jak w przypadku mongolskiej dynastii Yuan, której rządy trwały mniej niż 100 lat¹¹⁰. Przykładem wrogości Gu wobec Mandżurów może być to, że wyraziwszy swój krytyczny stosunek wobec rządzącej w przeszłości na północy Chin dynastii Jin, dodał „współcześni Jin są jeszcze gorsi”¹¹¹. W

¹⁰² *Ibidem*, s. 203-204.

¹⁰³ *Ibidem*,

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*, 204-205.

¹⁰⁶ Bartlett, *op. cit.*, s. 193.

¹⁰⁷ Gu, *op. cit.*, s. 208-209.

¹⁰⁸ Ku, *op. cit.*, s. 122.

¹⁰⁹ Bartlett, *op. cit.*, s. 195.

¹¹⁰ Ku, *op. cit.*, s. 121-122.

¹¹¹ *Ibidem*, s. 124.

opinii Ku Wei-yinga przekonanie o potrzebie, o ile nie wręcz obowiązku, aktywnego udziału wszystkich Chińczyków w obronie kraju przed obcym najeźdźcą należy do najważniejszych aspektów dziedzictwa Gu¹¹².

V. Myśl prawna Gu Yanwu

Gu, pomimo swojego głębokiego zainteresowania praktycznymi aspektami administracji, wyraża głęboki sceptycyzm wobec użyteczności kar oraz regulacji prawnych w zapewnianiu ładu w państwie. Jako wzór wskazuje na króla Wen z dynastii Zhou, który zgodnie z przekazem zawartym w *Księdze dokumentów* nie znał się na kwestiach związanych z prawem i nie zajmował wieloma sprawami związanymi ze sprawowaniem rządów, a pomimo tego był dobrym władcą dzięki swemu właściwemu postępowaniu. Podczas gdy pierwszy cesarz z dynastii Qin, dążący do samodzielnego rozpatrzenia wszelkich spraw, przyczynił się do rychłego upadku ustanowionej przez siebie dynastii¹¹³. Jak celnie zauważa w swoim artykule John Delury, o ile dla Monteskiusza istotą despotyzmu były arbitralne rządy jednostki, tak dla Gu oraz podobnych do niego uczonych konfucjańskich rządy despotyczne miały się cechować nadmiernym poleganiem na regulacjach prawnych¹¹⁴. Nadmiernie szczegółowe i liczne przepisy, mające zwiększyć kontrolę władcy nad jego urzędnikami, są z tego punktu widzenia szkodliwe. Stanowią wyraz braku zaufania władcy do ministrów oraz dworu do administracji terytorialnej¹¹⁵.

Dla Gu przepisy kodeksu nie istniały po to, by chronić poddanych i ich słusne interesy przed arbitralnymi działaniami władzy, ale stanowiły środek, za pomocą którego wyższe szczeble administracji państwowej kontrolowały funkcjonowanie niższych¹¹⁶. Gu podziela stanowisko Ye Shi, zgodnie z którym nadmierna złożoność praw skutkuje tym, że są one wykorzystywane przez podstępnych ludzi dążących do realizacji własnych interesów¹¹⁷. Zbytnią aktywność legislacyjną zaliczał do najistotniejszych mankamentów systemu *junxian*¹¹⁸. Z drugiej strony Gu podkreśla konieczność elastyczności oraz zmienności prawa. Zdecydowanej krytyce poddaje kurczowe trzymanie się regulacji odziedziczonych po poprzednikach, których następcy nie mają odwagi zmienić, nawet gdy w sposób oczywisty nie przynoszą one dobrych rezultatów. Zdaniem Gu problem ten w czasach panowania dynastii

¹¹² *Ibidem*, s. 167.

¹¹³ Gu, *op. cit.*, s. 100.

¹¹⁴ Delury, *op. cit.*, s. 12.

¹¹⁵ *Ibidem*, s. 14.

¹¹⁶ *Ibidem*, s. 20.

¹¹⁷ Gu, *op. cit.*, s. 102-103

¹¹⁸ *Ibidem*, s. 195.

Ming miał być szczególnie dotkliwy¹¹⁹. Pomimo tego cokolwiek sceptycznego stosunku do prawa Gu nie odmawia mu zupełnie przydatności. Przede wszystkim rozróżniania prawo w węższym znaczeniu, obejmującym głównie przepisy regulujące postępowanie urzędników z całokształtem instytucji, praw i systemów. O ile jego stosunek do tych pierwszych jest w zasadzie jednoznacznie negatywny¹²⁰, o tyle drugie mogą być według niego dobre i potrzebne¹²¹. Co istotne, Gu chętnie korzystał z dorobku takich uczonych jak Ye Shi oraz Chen Liang, których Delury- zdaniem autora tego artykułu z pewną przesadą- nazywa półlegistycznymi¹²². W *Zapiskach wiedzy zdobywanej codziennie* Gu wymienia jasne prawa, obok adekwatnie obsadzonych stanowisk urzędniczych, jako środek mający stanowić gwarancję spokoju w państwie¹²³. Gu podkreślał również znaczenie możliwości skutecznego składania skarg przez ludność. Potępiał postawę lokalnych urzędników, zaniedbujących swoje obowiązki związane z przekazywaniem ich dalej¹²⁴. Można powiedzieć, że stosunek Gu do prawa cechuje jednocześnie wyraźny sceptycyzm co do jego możliwości połączony z akceptacją jego nieodzowności. W *Zapiskach wiedzy zdobywanej codziennie* stwierdza on, że monarcha nie jest w stanie obyć się bez norm prawnych wprowadzających zakazy i nakładających obowiązki, ale nie są one w stanie zastąpić w dziele zaprowadzania ładu w państwie działań mających na celu poprawę obyczajów i moralności¹²⁵.

Gu poświęcił wąsko rozumianym kwestiom związanym z prawem w stosunkowo niewiele miejsca w porównaniu do tych dotyczących organizacji administracji terytorialnej czy polityki fiskalnej. Krytykuje nadmierne poleganie na prawie, a wiedzy na jego temat czy umiejętności posługiwania się nim nie uznaje za nieodzowną dla dobrego władcy. Z drugiej strony, na uwagę zasługuje sam fakt, że docenia jego przydatność i postuluje jego większą elastyczność zamiast bezwarunkowego trwania przy zastanych rozwiązaniach. Ponadto, zajmując się kwestiami związanymi z ustrojem administracji terytorialnej poświęca wiele uwagi nawet tak szczegółowym kwestiom jak nazwa danego stanowiska i związana z nim ranga. Podsumowując, można powiedzieć, że pomimo typowo konfucjańskiego sceptycyzmu

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 101-102.

¹²⁰ Gu przyznaje wprawdzie, że pozwalają one na to, by złoczyńców częściej spotykała zasłużona kara, ale prowadzą do nadużyć i zniechęcają do kariery urzędniczej ludzi prawdziwie zdolnych i szlachetnych. Delury, *op. cit.*, s. 14.

¹²¹ *Ibidem*, s. 16.

¹²² *Ibidem*, s. 3

¹²³ *Ibidem*, s. 18-19.

¹²⁴ Q. Fang, *Hot Potatoes: Chinese Complaint System from Early Times to the Late Qing (1898)*, „The Journal of Asian Studies” 2009, t. 68 nr 4, s. 1121.

¹²⁵ Delury, *op. cit.*, s. 13.

wobec skuteczności regulacji prawnych Gu dostrzegał istotną rolę prawa w funkcjonowaniu państwa.

VI. Wpływ i odbiór dorobku Gu Yanwu

Jak zasygnalizowano już we wstępie, dzieła Gu Yanwu znalazły uznanie wśród późniejszych autorów. W istocie był on znanym i poważanym uczonym już w momencie swojej śmierci¹²⁶. Kompilatorzy *Czterech skarbców* (*Siku Quanshu*), wielkiego encyklopedycznego projektu z czasów panowania cesarza Qianlonga, wprost potępili naśladowców Gu Yanwu, dążących do reformy mowy i rzekomo stanowiących przez to zagrożenie dla ładu w państwie, ale on sam, jak również jego metody stanowiły, dla nich źródło inspiracji¹²⁷. Gu oraz jego siostrzeńcy przyczynili się do rozwoju *kaozheng* w rejonie jego rodzinnego Kushanu¹²⁸. Do dorobku Gu Yanwu odwoływał się wybitny XVIII-wieczny uczyony i zasłużony gubernator prowincji Jiangxi, Chen Hongmou¹²⁹, chociaż William T. Rowe sugeruje, że poglądy Chena miały więcej wspólnego z ideami uczonych takich jak Lu Shiyi i Lu Longqi niż bohatera niniejszego artykułu¹³⁰. Na uwagę zasługuje także znaczący wpływ myśli Gu Yanwu na XIX-wiecznych reformatorów, Zenga Guofanga¹³¹ oraz Feng Guifena¹³². Wreszcie Gu był bardzo ceniony przez jednego z najważniejszych twórców wczesnego chińskiego nacjonalizmu oraz ideologii antymandżurskiej Zhang Binglina¹³³.

W 1909 u samego schyłku cesarstwa jego imię wraz imionami innych XVII-wiecznych uczonych i zwolenników dynastii Ming, Wanga Fuzhi i Huanga Zongxi, zostało uhonorowane w cesarskiej świątyni Konfucjusza¹³⁴.

Podsumowanie

Liang Qichao (1873-1929), jeden z najbardziej wpływowych chińskich intelektualistów przełomu XIX i XX wieku, pomimo swego negatywnego stosunku do całości dorobku intelektualnego okresu dynastii Ming, uznawał Gu Yanwu, obok postaci takich jak Wang Fuzhi (1619-1692), Liu Xianting (1648-1695), Yan Yuan (1635-1704) oraz Huang Zongxi za

¹²⁶ Ku, *op. cit.*, s. 272.

¹²⁷ A. Woodside, , *The Ch`ien-lung Reign*, [w:] Willard J. Peterson (red.), *Cambridge History of China vol. 9 Part One: The Ch`ing Empire to 1800*, Cambridge 2008, s. 287-288.

¹²⁸ B. Elman, *Ch`ing Dynasty „Schools” of Scholarship*, „C`ing-sih wen-t`i” 1981, t. 4 nr 6, s. 7-8.

¹²⁹ W. T. Rowe, *Ancestral Rites and Political Authority in Late Imperial China: Cheng Hongmou in Jiangxi*, „Modern China” 1998, t. 24 nr 4, s. 382-383.

¹³⁰ *Ibidem*, s. 402.

¹³¹ Ku, *op. cit.*, s. 281-284.

¹³² *Ibidem*, s. 281, 284-287.

¹³³ Gu, *op. cit.*, s. 53.

¹³⁴ *Ibidem*, s. 290.

prekursorów bardziej „postępowych” w jego ocenie nurtów rozwijających się w okresie Qing¹³⁵. Wu Genyou wymienił Gu Yanwu wśród przedstawicieli myśli konfucjańskiej z czasów dynastii Ming i Qing, których dorobek uznał za wyraz dążenia do demokracji¹³⁶. Pogląd taki należy uznać za trafny jedynie biorąc pod uwagę to, że Wu, jak sam wskazuje, pod pojęciem demokracji rozumie chińskie *minzhu*, oznaczające przeciwieństwo autorytaryzmu, w związku z czym jest skłonny określić mianem demokratycznego każdy przejaw sprzeciwu wobec niego, w tym na przykład postulat ograniczenia władzy cesarskiej¹³⁷. Nawet w tej kwestii można powiedzieć, że idee Gu Yanwu są w tej kwestii zdecydowanie bardziej umiarkowane od chociażby postulatów współczesnego mu Huanga Zongxi, który przedstawił koncepcję wprowadzenia równowagi pomiędzy cesarzem a pierwszym ministrem i kwestionował prawo stanowione przez cesarzy od czasów dynastii Han¹³⁸. Nie zmienia to faktu, że dorobkowi Gu Yanwu w dziedzinie myśli politycznej nie można odmówić oryginalności, ani tego, że wywarł on istotny wpływ na późniejsze życie intelektualne w Chinach.

Chociaż można mieć wątpliwości, czy jego pomysły reformatorskie rzeczywiście były praktyczne, to stanowiły one próbę odpowiedzi na głęboki kryzys, którego świadkiem był Gu Yanwu. Nie stanowiły przy tym wytworu wyłącznie wyobraźni, ale wieloletnich wnikliwych badań. Z tego względu Gu Yanwu można uznać za jednego z najwybitniejszych chińskich myślicieli politycznych tego okresu.

ABSTRAKT

Gu Yanwu (1613-1682) to uczony konfucjański żyjący w XVII wieku. Był świadkiem upadku dynastii Ming i początku panowania dynastii Qing. Często uznawany jest za prekursora tendencji odgrywających istotną rolę w życiu intelektualnym Chin w późniejszym okresie – nauki Han oraz nauki opartej na dowodach (*kaozheng*). Zagadnienia związane z rządzeniem państwem należały do najważniejszych obszarów jego zainteresowań. Gu popierał daleko idące zmiany w administracji lokalnej, systemie podatkowym oraz metodach rekrutacji urzędników. Celem tego artykułu jest przedstawienie i przeanalizowanie dorobku Gu Yanwu w tej

¹³⁵ L. Struve, *Modern's China Liberal Muse: The Late Ming*, „Ming Studies” 2011, nr 63 s. 39.

¹³⁶ W. Genyou, *Striving for democracy. Confucian political philosophy in the Ming and Qing Dynasties*, [w:] *Confucianism for Changing World Cultural Order*, Roger T. Ames, Peter D. Hershock (red.), Honolulu 2018, s. 252-253.

¹³⁷ *Ibidem*, s. 252.

¹³⁸ *Ibidem*, s. 256-257.

dziedzinie, umieszczenie go we właściwym kontekście oraz ukazanie jego znaczenie w historii chińskiej myśli politycznej.

Słowa kluczowe: dynastia Qing, Chiny, konfucjanizm

Bibliografia

Bartlett T., *Phonology as Statecraft in Gu Yanwu's Thought*, [w:] *The Scholar's Mind. Essays in Honor of Frederick W. Mote*, Perry Link (red.), Hong Kong 2009.

Delury J., *Gu Yanwu's Mixed Model and the Problem of Two Despotisms*, „Late Imperial China” 2013, t. 34 nr 1.

Ebrey P., *The Dynamics of Elite Domination in Sung China*, „Harvard Journal of Asiatic Studies” 1988, t. 48 nr 2.

Elman B. A., *Ch'ing Dynasty „Schools” of Scholarship*, „Ch'ing-shih wen-t'i” 1981, t. 4 nr 6.

Gu Yanwu, tł. i red. Ian Johnston, *Records of Daily Knowledge and Collected Poems and Essays. Selections*, wersja ebook, New York i Chichester 2017.

Hucker C. O., *Ming government*, [w:] Twitchett Dennis, Mote Frederick W. (red.), *Cambridge History of China vol. 8, The Ming Dynasty 1368-1644, Part Two*, Cambridge 1998.

Ku Wei-ying, *The political theories of Ku Yen-wu and the Manchu Conquest*, praca doktorska obroniona w 1983 na University of British Columbia.

Pan Jen-tai, *Liu Zongzhou's Criticism of Wang Yangming's Followers and his Scheme for Moral Reformation*, „Ming Studies” 2010, nr 61.

Peterson W. J., *The Life of Ku Yen-wu (1613-1682)*, „Harvard Journal of Asiatic Studies” 1968, t. 28.

Peterson W. J., *The Life of Ku Yen-wu (1613-1682)*, „Harvard Journal of Asiatic Studies” 1969, t. 29.

Priest Q. T., *Portraying Central Government Institutions: Historiography and Intellectual Accommodation in the High Ch'ing*, „Late Imperial China” 1986, t.7 nr 1.

Rowe W. T., *Ancestral Rites and Political Authority in Late Imperial China: Cheng Hongmou in Jiangxi*, „Modern China” 1998, t. 24 nr 4.

Struve L., *Modern China's Liberal Muse: The Late Ming*, „Ming Studies” 2011, nr 63.

Twitchett D., *Introduction*, [w:] Twitchett Dennis (red.), *Cambridge History of China volume 3 Sui and Tang China, 589-906, Part 1*, Cambridge 2007.

Wu G., *Striving for Democracy: Confucian Political Philosophy in the Ming and Qing Dynasties*, [w:] Roger T. Ames, P. D. Hershock (red.), *Confucianism for a Changing World Order*, Honolulu 2018.

Woodside A.r, *The Ch`ien-lung Reign*, [w:] Willard J. Peterson (red.), *Cambridge History of China vol. 9 Part One: The Ch`ing Empire to 1800*, Cambridge 2008.

Qiang Fang, *Hot Potatoes: Chinese Complaint System from Early Times to the Late Qing (1898)*, „The Journal of Asian Studies” 2009, t. 68 nr 4

Yao Xizhong, tł. Hunia Justyn, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, Kraków 2009.

Zhao Dingxin, *The Confucian-Legalist State. A New Theory of Chinese History*, Nowy Jork 2015.